

Zepeczaner Jenő

Zarándi Knöpfler Vilmos, a tudós marosvásárhelyi orvos

*„Mit és mikor és miként kell szólani és tenni,
ez a bölcsesség nagy titka.”
Kölcsey Ferenc: Parainesis.*

A XIX. században élt Knöpfler Vilmos (1815. október 10 – 1882. szeptember 28)¹ korára, és a közép-kelet európai Habsburg-monarchiára jellemző karriert futott be. Úgy ismerjük, mint gyógyító orvost, ugyanakkor természettudós, tudományszervező tevékenységét is számon tartja a tudománytörténet, politikai tevékenységét is a közösség, közegészségügy szolgálatába állította.

Családja a Rajna menti Bingenből származott, amelynek hírnevét már a XII. században megalapozta a gyógyító bencés apátnő, Bingeni Szent Hildegard, az első misztikus egyházi írók egyike. Innen családja a XVIII. század elején Ausztriába került, követve sok katona, diplomata, művész vagy kézműves útját keletre, a török ellenes felszabadító háborúk győzelmes befejezésével a polgári felemelkedés lehetőségét kínáló Habsburg-birodalomba. Itt osztrák nemességet kaptak 1755-ben. Később egy hűtlenségi perben elkobozták vagyonukat. Törölték nemességüket, amit egy újabb perben visszakaptak, de vagyonukat nem. A család egyik ága Ausztriából az Erdélyi Nagyfejedelemségbe települt át.

Knöpfler Vilmos a Hunyad megyei Boicán² (Kisbánya; Băița) született. Apja, lovag Knöpfler Károly-Vilmos (1782-1868) kincstári orvos, halála évében nyert magyar nemességet Zarándi előnévvel és címet. Címerük Pálmay Józsefet idézve: „hasított [csücsköstalpú] pajzs; alsó kék részben zöld [ezüst?] hegy keresztbe tett kalapáccsal; felső arany rész egy piros sávval ferdén két háromszögre van osztva. A piros sávban egy ezüst kígyó által körülfont pálca (Aesculap) látható. Sisakdísz: két sasszárny között füles bagoly. Foszlányok: arany-piros, ezüst-kék.”³ Iskoláit Zalatnán kezdte, majd Kolozsváron folytatta. Egyetemi tanulmányait, (mint annyi más nyugati egyetemet járt elődje) Bécsben és Pesten végezte 1833–1840 között. Közben bejárta Csehországot, Olaszországot, és a birodalommal határos német államokat.

---

¹ Pálmay József: *Marostorda vármegye nemes családjai*. Maros-Vásárhelyen, é.n. 73. szerint 1814-ben született.

² Boica, kisközség Hunyad megyében. Aranybányászata a római korban kezdődött, a XIX. században is folytatódott.

³ Pálmay József: *i. m.* 74.

Disszertációját⁴ latin nyelven 1840-ben írta meg. Mindkét egyetemen diplomát kapott, szemészet-, sebészet- és szülészettől.

Gyakorló orvosi praxisát 1841-ben kezdte Déván, mint Hunyad és Zaránd megyék „fizikusa”, majd - apja nyomán, - kincstári orvosként szolgált Nagyhágon⁵ (1843. március 22-től helyettesi minőségben, 1846. február 20-tól kincstári orvos) és Zalatnán⁶, ahová 1847. február 13-án nevezte ki a Főkormányzóság.

A megyei fő- és alorvos feladatköre röviden összefoglalva Zaránd megyében a következő volt: „*A' főorvos' (physicus) és alorvos' (sebész, Fő és alchirurgus) körébe tartozik az egészség állapotja; különösen pedig a' fogházak' időszakonkénti meglátogatása, a' beteg rabok', bujasenyvesek' gyógyítása; a' nagyobb mértékben uralkodó veszélyes nyavalyák' orvoslása; a' veszteglő intézetekben működés, midőn ezek netalán felállítatnának, 's ezen két esetben időszaki jelentés tétel; a' gyógyszerár s más illy színű árukkal kereskedő boltok' megvizsgálása; himlőoltás; a' hirtelen vagy erőszak által elhalt testek' bonczolása 's orvosi megvizsgálása; nem különben a' korcsomákban árultatni szokott szeszes italok' vegytani vizsgálata.*”⁷ És tette mindezt évi 400 p. f. fizetésért, az alorvos fizetése 120, egy baba 50 forintot kapott, mikor a főispán évi javadalmazása 1.000 Ft volt. Tegyük hozzá, hogy a főorvos fizetése nagyságrendben a második volt a megyében, a főispáné után következett.

Kincstári orvosként a cs. és k. kincstári aranybányák alkalmazottait felügyelte és kezelte.⁸ Innen indult 1848-ban egy tanulmányútra, hogy Belgium, Franciaország és Anglia kórházait és fürdőit tanulmányozta. Brüsszelben 22 oldalas jegyzetet készített a Szent János kórházról.⁹

A szabadságharc kezdetekor, szeptemberben újra itthon tartózkodott, és beállt a zalatnai nemzetőrségbe századosi rangban. Október 25-én Zalatna pusztulásakor megsebesült, de kalandos körülmények között megmenekült. Teljes vagyona, melynek értéke 6.245 Ft volt, orvosi diplomái, odaveszettek a kincstár tulajdonát képező lakása felégetésekor.¹⁰ 1851. április 6-án Pesten új diplomát állítottak ki az elveszett, 1840. december 1-i eredeti helyett, amit az ugyanazon év november 3-án sikeresen letett szemészeti és szülési vizsgáiért kapott. Bécsben

⁴ Knöpfler, Wilhelm: *Dissertatio inaug. psych.-medica de influxu musicae in corpus et animam*. Vindobonae, 1840.

⁵ Nemzeti Levéltár Maros Megyei Hivatala. 157. Fond, Knöpfler Vilmos iratai, 428. leltár. (tovább = LT. 157.) 56. 1843. március 22.; 57. 1846. február 20.

⁶ LT. 157. 1847. február 13.

⁷ Kozma Pál: *Zaránd-vármegye' földirati, statistikai és történeti leírása*. Kolozsvárt, 1848, 65.

⁸ Nagyhág (Săcărîmb, Grossastdorf) aranybányájában 1841-ben 641 bányász dolgozott. A 18–19. században 150 év alatt 47 tonna aranyat termeltek ki. Zalatna (Zlatna, Kleinschlatten) a római Ampelum olvasztói a 19. század közepén évente 160–180 kg aranyat és 200 kg ezüstöt termeltek.

⁹ LT. 157. 14. sz.

¹⁰ LT. 157. 6. sz. (1850. december 15.; 13. 1851. december 20.)

1851. május 21-én állították ki orvosi diplomái másolatait az 1840. június 30-án, a július 18-án és október 9-én letett vizsgái alapján.¹¹

1848. novembertől 1849. februárig a nagyszebeni kórházban kezelte a járványos betegeket, míg maga is megbetegedett tífuszban.¹² 1849. január 21-23 között a császári katonai kórházban 200 sebesültet kezelte, és 30 amputálást végzett, bizonyítja egy 1852-ben kiállított igazolás.¹³ A továbbiakban, 1849-ben az erdélyi katonai kórházak „rendező” főorvosaként dolgozott.¹⁴

A szabadságharc leverésekor Marosvásárhelyen tartózkodott, 1849. augusztus 16 – december 31 között a katonai kórházat vezette, eredményesen dolgozott a tífuszjárvány felszámolásáért.¹⁵ Szeptember 12-én jegyzékbe¹⁶ vette a visszavonuló honvédek által Siklódon hátrahagyott 100 osztrák gulden értékű gyógyszert, melyek egy részét a marosvásárhelyi kórházban használták fel, más részét a nagyszebeni katonai raktárba helyezték el. 1849. december 4-én felszólítják, hogy térjen vissza Zalatnára, ahol sok a beteg. 1849. december 23-án újra felszólítást kap, ugyanakkor értesítik, hogy 150 forintot utaltak ki számára sebészeti eszközök és patikai felszerelés vásárlására.

Zalatnán elfoglalta régi állását, mint katonaeorvos, a harcok sebesültjeit kezelte, köztük az I. román határőrezred katonáit.¹⁷ Három hónap múlva visszatért Marosvásárhelyre, ahol 1850. július 17-én a Gubernium kinevezte¹⁸ Udvarhely vidéki¹⁹ főorvosnak.

A purifikáló bizottság 1851. február 1-én igazolta,²⁰ így megmaradhatott állásában. 1854. december 5-én, a közigazgatás átszervezése nyomán Marosvásárhely körzet tisztiorvosának nevezték ki évi 600 Ft fizetéssel.²¹ 1862-ben kezdetben a megbetegedett főorvost helyettesítette,²² majd 1862. június 3-án Marosszék főorvosává való kinevezése után évi 500 Ft fizetése, augusztus 7-én kinevezték²³ a táblabíróság törvényszéki orvosának.

---

¹¹ LT. 157. 65. sz. (1851. április 6.); 66-67. sz. (1851. május 21.); 69. sz. (1854. április 10.); 70. sz. (1854. június 1.)

¹² LT. 157. 24. sz. (1849. október 5.)

¹³ LT. 157. 22–23. sz. (1852. augusztus 1.)

¹⁴ LT. 157. 88. sz. (1867. augusztus 29.)

¹⁵ LT. 157. 9. sz. (1850. január 16.)

¹⁶ LT. 157. 2 7, 60. sz. (1849. szeptember 12.)

¹⁷ LT. 157. 1. sz. (1850. augusztus 9.); 3. sz. (1850. június 14.)

¹⁸ LT. 157. 4. sz. (1850. július 17.)

¹⁹ 1850-ben a katonai közigazgatás bevezetésével Erdélyt hat katonai vidékre osztották. Udvarhely katonai vidék, Marosvásárhely központtal, négy kerületből állt: Udvarhely, Marosvásárhely, Csík és Háromszék kerület.

²⁰ LT. 157. 5. sz. (1850. február 1.)

²¹ LT. 157. 34. sz. (1854. december 5.)

²² LT. 157. 74. sz. (1861. július 3.)

²³ LT. 157. 75. sz. (1862. augusztus 7.)

Végleg Marosvásárhelyen telepedett le, 1852. augusztus 7-én a tanács városi polgárjogot adott²⁴ számára, figyelembe véve Ferenc József császár látogatásakor szerzett érdemeit is. Családot alapított, 1853-ban feledségül vette a felsőboldogfalvi Páll Máriát. Négy gyermekük született. A „bájos és szellemdús”²⁵ Mária 1877-ben ábránfalvi Ugron Gábor (1847. április 15 – 1911. január 22), a híres ellenzéki politikus, felesége lett. Elek (1863 – 1903) fia Maroskeresztúron telepedett le, hol „kastélyt” épített és gazdálkodott.

„Maros-Vásárhely eleintén, mint kitűnő orvosnak szakértelmét, önfeláldozó gyógykezelését, - melyet ezrek meg ezrek ajka áld, - becsülte, magasztalta; de nemsokára, mint a közügyek, humánus intézetek közmívelődési egyesületek iránt melegen érdeklődő bajnok nevét emlegette a szálló hír, – mindhalálig.”²⁶ V.-s. szignójú nekrológ írója pontosan jellemezte Knöpfler Vilmos pályáját.

A „császári béke”, az abszolutizmus első éveiben a gyógyító tevékenységet és a kórházszervezést tartotta elsőrendű feladatának. 1853. július 28-án megnyílt az Erdély katonai és polgári kormányzójáról elnevezett „Schwarzenberg Károly kóroda”, a Szent György utcában, ahol 16 korteremben 60–70 ágy volt. A költségeket főleg közadakozásból fedezték. A Gubernium 1854. január 8-án rendelte alapján Erdélyben négy szemkórházat állítanak fel. Április 25-én, (ugyanakkor nyílt meg a kolozsvári, brassói és nagyszebeni is) 12 ágyas szemészeti osztály kezdi meg működését az Országos Kórházban, ahol „a szegények az ország költségén gyógyíttatnak.”²⁷

Csekefalva protokollumába 1857-ben bejegyzett hivatalos Hirdetmény szerint: „*A Maros—vásárhelyi Schwarzenberg Károly Országos Korházban létező szembetegek osztályában, mely az eltelt három nyarak alatt sikerrel működött, e folyó nyár Május Itől kezdve szeptember végéig nehéz szem betegek és gyógyítható vakok orvoslás és műtétek végett felvétetnek. Az illetén szembetegek és vakok jelenthetik be magokat Cs. Kir. kerületi orvos tudor Knöpfler Wilmos úrnál és a szegények egy a Cs. Kir. Járási Hivatal által meg erősített szegénységi bizonyítvány mellett ingyen fölvetetnek. A Cs. Kir. Helytartói tanácsos és Kerületi főnök Rác mpr.*” Hasonló felszólítások mehettek a kerület minden falujába. Kiemelendő, hogy a ingyen kezelte a szegényeket. Később, 1854. január 24-én a nagyszebeni szemkórház mellé is kinevezik tanácsadónak, évi 300 Ft javadalmazással.

²⁴ LT. 157. 17. sz. (1852. augusztus 7.)

²⁵ *Udvarhelyi Híradó*. 1877. március 17.

²⁶ *Maros-Vidék*. 1882. október 5. Nekrológ még: *Ellenzék*. 1882. szeptember 29.

²⁷ Lázár Színi Karola: Adalék az „országos szemorvosok” működéséhez Erdélyben. In: *A gyógyítás múltjából. Emlékkönyv Spielmann József orvostörténész születésének 90-ik évfordulójára*. Marosvásárhely, 2008. 128.

A kórház fejlesztése sok gonddal járt. Fenntartására szánt alapok bizonytalanok voltak, habár mint országos kórház állami támogatást is kapott. Kevés ágy volt a betegek nagy számához viszonyítva, gyógyszer ellátása is bizonytalan volt. 1867-től kinevezik²⁸ a marosvásárhelyi országos kórház főorvosának az elhunyt Csíki János helyett.

Ugyanabban az évben kéri nyugdíjazását 27 év régiséggel, ami 1868. szeptember 5-én történt meg. Nyugdíját 315 Ft-ban állapították meg, ami utolsó fizetésének a 4/8-a volt.²⁹ Nyugdíjazása után is nagy szerepe volt a kórház fejlesztésében. „A kórház kezdettől fogva egy elnök és hat tagból álló bizottmány által volt igazgatva. Elnökei időrendben ezek voltak: Zeyk Dániel, Sala Sámuel, Donát Sándor, Gálfalvi Imre, Lázár János és jelenleg Z. dr. Knöpfler Vilmos, kik egyenkint kiváló érdemeket szereztek maguknak az intézet gyarapodása és fejlődése körül.”³⁰ 1879-ben egy új, korszerű kórház építését kezdeményezte a Belügyminisztériumban. A felépült 150 ágyra bővült kórházat 1881-ben adták át.

Országgyűlési képviselősége éveiben a közegészség fejlesztését támogatta a Nemzeti Közegészségügyi Bizottságban is, melynek 1877. január 15-én tagja lett. Hivatalos ellenőrző látogatásokat tett a pozsonyi és nagyszebeni kórházakban.

1853. augusztus 23-án guberniumi köszönőlevélben elismerik a marosvásárhelyi kórház szervezése és megnyitása körüli érdemeit. Gyógyító és intézményszervező tevékenysége³¹ elismerésül 1865-ben királyi tanácsosi címet,³² majd III. osztályú vaskoronarendet kapott.

Az erdélyi tudományos világ már pályája kezdetén felfigyel szakmán kívüli tevékenységére. „Dicsérettel említve legyenek itten azon kezdő, de lelkes madárbúvárok nevei is, a kiknek növekvő buzgósága és szorgalma koszorúzni fogja majd azok érdemeit [...] Éljenek tehát kitartó működésükben Dr. Knöpfler Vilmos kincstári főorvos Nagyágon, [...]”³³ – hangzott el az Orvosok és Természetvizsgálók pécsi vándorgyűlésén 1844-ben.

Első ismertetője volt a Mezőmadarason 1852. szeptember 4-én hullott kondrit típusú meteorit hullásnak,³⁴ mely tudományos szenzáció lett. Mezőmadarason, egy elliptikus területen több fekete kőmeteorit ért földet, melyek összömege 50-60 kg lehetett. Ezek nagy részét a

²⁸ LT. 157. 87. sz. (1867. augusztus 16.)

²⁹ LT. 157. 89. sz. (1867. szeptember 14.); 94. sz. (1868. szeptember 5.)

³⁰ Kozma Ferencz: *A Székelyföld közgazdasági és közmívelődési állapota*. Bp. 1879. 115.

³¹ Knöpfler Vilmos: *A marosvásárhelyi országos kórház alapításának és fejlődésének rövid vázolata*.

Marosvásárhely, 1882.; Halász Boriska: *A marosvásárhelyi kórház történetéből*. In: *Orvosi Szemle*. 1957, 1. január-február, 91–93.; Spielmann József: *Knöpfler Vilmos hagyatéka*. In: *Korunk*. 1982, 11. sz. 877-879.

³² 1865. május 5-én közli a cím adományozását Maroszzék főkirálybírája. Címével *Nagyságos* címzés járt.

³³ Petelényi Salamon János: *Erdély állattani tekintetben*. In: *A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Pécssett Tartott Hatodik Naggyűlésének Történeti Vázlata és Munkálatai*. Pécssett, 1846, 383.

³⁴ Knöpfler, Dr. W.: *Verzeichniss der bisher bei Mezö-Madaras aufgefundenen Meteoritensücke*. In: *Verhandlungen und Mittheilungen des siebenbürgische Vereins für Natuswissenschaften zu Hermannstadt*. 1855, 87–96.; *A Mezö-madarasi meteorköhhullás. Hetilap*. 1853. március 5.

mezőn dolgozók összeszedték. A legnagyobb, (10,1 kg) darab a bécsi Természettudományi Múzeumban látható.³⁵ A hullás körülményeit Orbán Balázs leírásából³⁶ is ismerjük. „1852-ben sept. 4-én délutáni 5 és 6 óra között felhőtlen derült égnél egy iszonyú menydörgés hallatszott, mit szakadozott csattanások követtek, s a feketei bíró (a bándi Vaszilui Tyifor), ki éppen a tavon csónakkal halászott, egy nagy tüzes tömeget látott a tóba oly rohamos sebességgel zuhanni, hogy annak vize ölnyire felcsapott, sőt az egész tó felülete hullámvásba jött; ugyanekkor a tó körül is több ily tüzes tömeg hullott le. A bíró és a közel levő nép a végítéletet hívén eljöttek, rémülten menekült, de midőn a tudományok néhány embere, s köztük orvostudor zarándi Knöpfler Vilmos megmagyarázta, hogy nincsen miért félni, sőt jutalmat is ígért a lebkő darabjait egybegyűjtőknek, nevezett feketei bíró, s mások is felkutatták azokat, úgy hogy 1 négyszög mfd területen, vagy 60 darab lebkövet gyűjtöttek egybe. A legnagyobb minden esetre az volt, mely a tóba esett, s melyet megtalálni nem tudtak; de mégis meglelték azon 17 font 26¹/₂ latot nyomó darabot, mely a Bécsi Múzeumba küldetett, s *Mező-madarasi* név alatt a világ ismert lebköveinek legnevezetesebbike. Ezt a nevezett feketei bíró találta; a Mezőmadarasi Járáshivatal a találónak 500 ft jutalmat adva, kezéhez vette, s úgy került Bécsbe. Másik kisebb, de azért nem kevésbé nevezetes példány a Pesti Múzeumba jutott; három példány Knöpfler birtokában van. Ezen példányok is igen szépek, a legnagyobb 8¹⁸/₃₂ font, a második 4²⁶/₃₂, a harmadik 3²/₃₂ font. A talált példányok közt kevés van, mely újtörésű ne lenne, legtöbbje egyenetlen törésű szürke fehér foltokkal, trachyt idommal, a fehér foltok acélításra szikrát adnak. A ritkábbak érc fényességűek, alsó lapjuk egyenetlen azon talajalkat szerint, a melyre meleg állapotjukban estek, felső részük darabos jevec idomú crystallizált törésekkel, színök öntött vasszerű Dr. Knöpfler ismertetése szerint.”

Knöpfler Vilmos az őslénytani leleteket is figyelemmel kísérte. „[...] Knöpfler Vilmos főorvos úr egy igen érdekes mammut csontra tett szert, melyet balavásári kiskereskedő Nagy Antal oly föltétel mellett adott át az orvos úrnak, ha az a múzeumnak [Erdélyi Múzeum-Egylet] beszolgáltattatik.”³⁷

1855. január 20-án a bécsi Történelmi Műemlékek Központi Bizottsága műemlék konzervátorának, felügyelőjének³⁸ nevezte ki Marosvásárhely körzetbe. 1850-ben alakult meg Bécsben a Keiserliche und Königliche Central-Comission zur Erforschung und Erhaltung der

³⁵ LT. 157. 38. sz. (1853. június 30.)

³⁶ Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismereti szempontból*. IV, Pest, 1870, 206–207.

³⁷ *Kolozsvári Közlöny*. 1857. április 28.

³⁸ LT. 157. 45. sz. (1859. január 20.)

Baudenkmale elnevezésű szervezet, amelynek hatásköre a Birodalom egész területére, így Erdélyre is kiterjedt. Kiadványa a *Mittheilungen der K.K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale* volt. Erdély területén is kinevezett konzervátorok látták el a műemlékvédelem felügyeletét.³⁹ Székelyudvarhelyen Pataki Pál (1816-1875), a református kollégium tanára, Kolozsváron Kővári László (1819-1907) történész, Timotei Cipariu balázsfalvi kanonok, Keserű Mózes gyulafehérvári kanonok, Fridrich Müller segesvári evangélikus gimnáziumi professzor látták el a felügyelői feladatokat. Levelezői tisztségben tevékenykedett gróf Kemény József (Gerend) és gróf Mikó Imre (Kolozsvár). Magyarországon a budai konzervátor Haas Mihály kanonok, a kassai Fábry Ignác kassai püspök, a nagyvárad Fogarassy Mihály váradí címzetes püspök, az alsó-pozsonyi Ipolyi (Stummer) Arnold plébános, később püspök volt.

1855. december 2-án felkéri⁴⁰ a Gubernium a borszéki fürdő és források részletes felmérésére és gazdasági fejlesztési tanácsok megfogalmazására. 1856-ban Borszék fürdő bérbeadásáról tárgyal a tulajdonos közbirtokossággal. Balneológiai kutatásai eredményeiről 1856-ban és 1858-ban számolt be⁴¹

Fürdőtani munkája során úttörő munkát végzett. Elkészítette Erdély *első színezett földtani- és fürdőtérképét*: *Geognostisch – balneologische Übersichts-Karte des Grossfürstenthums Siebenbürgen. Skizzirt und zusammengestellt von Doctor Wilhelm Knöpfler in Maros Vásárhely. 1856.* Az 1:864.000 léptékben készült, 48x37,3 cm nagyságú térkép nyomdája nincs feltüntetve, de kiadása helyül Marosvásárhely volt megjelölve. A nyomda ismerete fontos lenne, mert a színezett térképek jóminőségű nyomtatására csak az 1840–1860-as években értek be a feltételek a kromolitográfia alkalmazásával.⁴² A kőzetek nagyobb tömbjeit színekkel jelölte, az ásványkincsek lelőhelyeit (arany, ezüst, vas, réz, ólom, cinóber, kén, sóhegyek, sóforrások az ásványvízforrások kilenc fajtáját) különböző jelekkel. A fürdőhelyek mellett láthatóak az ottani források jelei is. Feltüntette a folyókat, tavakat,

³⁹ Mezey D. Alice–Csengel Péter: Az állami műemlékvédelem kezdetei Magyarországon. A Central-Comission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale magyarországi működése (1853–1860) In: *A magyar műemlékvédelem korszakai*. Tanulmányok. (Szerk. Bardoly István, Haris Andrea) Budapest, 1996, 47–68.

⁴⁰ LT. 157. 44. sz. (1855. december 2.); 47. sz. (1856. február 14.)

⁴¹ Knöpfler W.: Geognostisch-balneologische Skizzen aus Siebenbürgen. In: *Verhandlungen und Mittheilungen des siebenbürgische Vereins für Natuswissenschaften zu Hermannstadt*. 1856, 213–219. Hermannstadt, 1856.; Knöpfler, W.: Geologisch-balneologische Uebersichtskarte des Grossfürstenthums Siebenbürgen. In: *Amtlicher Bericht über die 32. Versammlung deutscher Naturforscher und Aertze zu Wien im September 1856*. Wien, 1858, 68–71.

⁴² Magyarország színezett földtani térképe 1867–1871-ben, megjelent a bécsi földtani intézett kiadásában. In: *Geologische Übersichts-Karte der Oesterreichisch-Hungarischen Monarchie*. Ennek egy része az Erdély földtani áttekintő térképe. (Nagyszeben, 1861.) Kiadta Hauer, Franz Ritter von.

hegycsúcsokat, utakat, postaállomásokat és a közigazgatási határokat (birodalom-, ország-, kerület- és körzethatárokat). A grafikailag nagyon szép térkép, ma már ritkaság.⁴³

Felismerte a mezőségi földgáz lelőhelyek jelentőségét, felhívta a figyelmet, hogy azonos gázzal Észak-Amerikában városokat világítanak.

Állandó, aktív résztvevője volt a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyűléseinek. Tudományos egyesületek, társaságok alakulásának korszaka volt, melyek a tudományok művelése és a tudományos ismeretterjesztés céljával hoztak létre. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Társaságát 1841-ben hozták létre Pesten Bene Ferenc (1773–1858) és Bugát Pál (1793–1865) orvosok a Német Természetvizsgálók és Orvosok Egyesületének⁴⁴ mintájára. Állandó központi bizottmány irányította működését, melyet szakcsoportokba szerveztek. Orvosi-, természettudományi jellege volt, de csakhamar archeológiai csoporttal egészült ki. Csaknem évszázados működésének ideje alatt, (1933-ban szűnt meg) 40 vándorgyűlést szerveztek. 1847–1863 között be volt tiltva működése. Az évente elhangzott előadások, a szervezésre vonatkozó fontosabb iratok egy-egy kötetben jelentek meg. Tevékenységének nagy jelentősége volt a tudományos élet szervezésében, a vidéki tudományosság élénkítésében. Az első Pesten zajlott le 1841. május 28-31 között, a második ugyanott, ugyanannak az évnek szeptemberében. Erdélyben öt esetben rendezték meg az Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyűlését: V. vándorgyűlés, Kolozsvár, 1844. szeptember 2–6, 335 résztvevővel, X. Marosvásárhely, 1864. augusztus 27 – szeptember 2, 491 résztvevővel; XVIII. Előpatak, 1875. augusztus 30 – szeptember 5, 384 résztvevővel; XXVI. Brassó, 1892. augusztus 22–25, 253 résztvevővel; XXXIII. 1903. szeptember 6 – 9, 396 résztvevővel. A Nagyszebenbe 1914-re tervezett vándorgyűlés elmaradt.

Knöpfler Vilmos előadással vett részt a kolozsvári vándorgyűlés ásvány-, vegyi- és gyógyszer-tani szakülésén. A szakülés 1844. szeptember 3-án felvett jegyzőkönyve így emlékezett meg erről az eseményről: „Knöpfler Vilmos szaki tag olvassa: Nagyág földtani, bányászati és természethistóriai helyleírását⁴⁵ német nyelven, azon előleges jelentéssel, hogy jelen értekezését az illető magyar műszavakban járatlansága miatt magyar nyelven nem készíthető.” Értekezésének végén a szerző számba vette a Nagyágon létező természetrajzi gyűjteményeket: Franzenau József bányaigazgatónak „egy teljes pillangó gyűjteménye” mellett

---

⁴³ Hauer, Franz Ritter von: *Geologie Siebenbürgens*. Wien, 1863, 3. Erdély korábban kiadott földtani térképei: Beudant (1822), Lilienbach (1833), Haidinger (1845), Bielz (1854).

⁴⁴ *Gesellschaft Deutscher Naturforscher und Arze* (alakulási éve 1822) példáját francia, olasz, angol és észak-amerikai orvosok is követték.

⁴⁵ Knöpfler Miklós értekezése Nagyágról, földtani-, bányászati- és természetrajzi tekintetben. In: *A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Kolozsvárt Tartott Ötödik Nagy-Gyűlésének Munkálatai*. Kolozsvárt, 1845, 71–77.

több gyűjtőt is felsorolt. „Nekem van egy madár gyűjteményem is, melynek összegyűjtésére sok fáradságot fordítok” – mondta a saját gyűjteményéről, és bemutatott több, az előadásában említett ásványt. Megemlítette, hogy könyvtára több mint 400 kötetet számlál, „s néhány ezer acélmetszést foglal magába”. Mindezek később elpusztultak.

Knöpfler Vilmos részt vett A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók IX., 1863-ban Pesten tartott nagygyűlésén. Értekezést is tartott *Természettudomány és gyakorlati élet* címmel, amely megjelent a nagygyűlés évkönyvében. Ennél fontosabb volt, hogy közvetítette Marosvásárhely meghívóját a következő évi vándorgyűlésre. A meghívót egy kis beszéd kíséretében átadta: „[...] A Székelyföld kebelében, – a Maros Vásárhelyt létező országos kórház, szembeteg-intézet, Teleki-téka és reformata tanoda gyűjteményein kívül a természettudósok a szovátai fehér sóhegyekben, parajdi aknáknak, világhírű székelyföldi ásványvizekben és almási barlangban annyi kincset találndnak, hogy azoknak megismerése nem kevés élvezetet nyújtand [...].” Ingyen-szállást, díszbédéket is ígért, de a tudománypolitikai okok meggyőzőbbek voltak, Győr városa meghívását mellőzve, az erdélyi meghívást fogadták el.

A Marosvásárhelyen tartott X. nagygyűlésre⁴⁶ készülve az ország legjelentősebb képeslapja, a *Vasárnapi Újság*⁴⁷ kibédi Mátyus Istvánra emlékezett, „ki méltán nevezhető egyik első magyar orvosnak és természetvizsgálónak.” A cikk zárómondatának, „[...] nézetünk szerint nem volna hálátlan feladat, sőt igen alkalmoszerűnek tartanók, ha Marosvásárhelyen valaki akadna, ki e férfiú érdemeit tüzetesen figyelemre méltatná”, nem volt visszhangja.

A gyűlés elnökének tisztét gr. Teleki Domokos töltötte be, ő mondta a megnyitó beszédet. Knöpfler Vilmos a marosvásárhelyi vándorgyűlés titkára volt, így nagyfontosságú szervezési feladat hárult rá. Emlékbeszédet⁴⁸ tartott Schmidl Adolf Antal, Láng Ferenc és Zipser András Keresztély tagok felett. A gyűlés alatt kiállították „ősállatgyűjteményét”.

A Szováta – Parajd – Korondra tett látogatásról fennmaradt egy leírás: „A nyáron nagy társadalmi mozgalom indult meg. Ugyanis a magyar természetvizsgálók Maros székről jöve a parajdi sóbányát is fel akarták keresni. Ennek mikénti fogadása végett Sz. Udvarhelyt nagy értekezletet tartottunk. A nagy többség az ünnepélyes fogadás mellett nyilatkozott, mire a kölcségek fedezéséről lévén szó, Ugron János ajánlott 50 forintot, mi többen példáját követve

---

⁴⁶ *A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1864. Augusztus 24-től-Szeptember 2-ig Maros-Vásárhelyt Tartott X. Nagygyűlésének Történeti Vázlata és Munkálatai*. Pest, 1865.

⁴⁷ *Vasárnapi Újság*, 1864. augusztus 14. 1.

⁴⁸ Knöpfler Vilmos: Emlékbeszéd, melyet boldogult Schmidl Antal, Láng Ferencz és Zipser András Keresztély felett a magyar orvosok és természetvizsgálók 1864. Maros-Vásárhelyi X. nagygyűlésen tartott Dr. Köpfler Vilmos. In: *A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1865. Augusztus 28-tól Szeptember 2-ig Pozsonyban Tartott XI. Nagygyűlésének Történeti Vázlata és Munkálatai*. Pozsony, 1866. XIX–XXIII.

ugyanannyit, mások kevesebbet, de azért ha nem csalódom 1.000 forint körül gyűlt pénz. [...] Vigan vacsoráltunk, melyen én mondtam a hivatalos felkösöntőt. Melyre – mint szokott – megeredt a felkösöntések áradata. Legtöbben a Királyhágón túlról – nem erdélyi részből – jöttek hozzánk, Xantus János,⁴⁹ Than,⁵⁰ Hajós⁵¹ és más notabilitások, összesen 300 körül lehettünk” – jegyezte fel emlékirataiban Daniel Gábor (1823 – 1915), Udvarhelyszék későbbi főkirálybírója, majd főispánja.

A vándorgyűlések helye kiválasztásának nagy jelentősége volt. Elnöknek a hely legtekintélyesebb tudománypártoló személyiségeit kérték fel. A társelnökök (alelnökök) és titkárok a tudományok elismert művelői voltak. Jelentősége volt, hogy 1844-ben Kolozsvárt választották a vándorgyűlés színhelyéül. Gr. Teleki József megnyitó beszédében kiemelte: „a gyászos mohácsi veszélytől fogva ez az első alkalom, mely a két haza lakosait barátságos egyesületbe vonván, a közérdeknek kölcsönös erővel, felfogásával, az iránt szerény tanácskozásra módot nyújt.” Az első világháború kitöréséig rendezett 36 vándorgyűlésen a résztvevők száma csak nyolc esetben haladta meg a marosvásárhelyi létszámot. 1849 után csak 1863-ban rendezték Pesten az első gyűlést, így a marosvásárhelyi különös jelentőséget kapott.

Az előpataki gyűlésnek, gr. Mikó Imre első elnök mellett, társelnöke, míg Orbán Balázs az egyik titkára volt. Mikó Imre, mivel nem tudott megjelenni felkéri a népes vándorgyűlés megnyitására. 1875. augusztus 30-án mondta el megnyitó beszédét. Az *Vasárnapi Újság*⁵² címlapon közölte Knöpfler Vilmos és Orbán Balázs arcképeit. A gyűlés előkészítésekor a Tusnád-fürdői igazgató választmány, elnöke gróf Mikes Benedek, 1875. július 13-án közli ”Méltóságos királyi Tanácsos Knöpfler Úr”-ral, „A magyar Orvosok és Természetvizsgálók társ elnökével”, hogy „innen a Szt. Anna taváig készített új ösvény merőben haszon vehetetlennek bizonyulván, [igen meredek volt] megint más ösvényt kell csináltatnunk, mire nézve az intézkedés meg is történt. Bikszádtól Torjáig az út jó állapotba van helyezve.”⁵³ A nagyszámú kiránduló szállítását önkéntes és kirendelt szekerekkel kívánták megoldani, akiknek fizetségül három forintot ajánlottak a Tusnád – Bikszád – Szent Anna – Büdös útvonalon és két forintot, ha az útvonal nem érinti a Szent Annát. A vendégek étkeztetését, fizetség ellenében, a marosvásárhelyi vendéglősök vállalták, a szállásdíjak is a résztvevőket terhelték. 1875, az

---

⁴⁹ Xantus János (Csokonyavisonta, 1825. október 5 – Budapest, 1894. december 13), csiktoplócai eredetű családból származó honvédtiszt, Észak amerikai emigráns, tudós, az MTA tagja.

⁵⁰ Than Károly (Óbecse, 1834. december 20 – Budapest, 1908. július 5.) Akadémikus, ásványvizek vegyelemzője, a magyar kémia tudomány fejlődésének meghatározó személyisége.

⁵¹ Hajós János (1818. december 13 – 1899). A Székely Mívelődési és Közgazdasági Egyesület elnöke. Miniszteri tanácsos. Az unitárius egyház tiszteletbeli gondnoka.

⁵² *Vasárnapi Újság*, 1875. augusztus 29, 1.

⁵³ LT. 157. 99. sz. (1875. július 13.)

előpataki nagygyűlés éve, egyben képviselővé választásának éve is volt. Előpatakon az „orvosi- és államorvosi szakosztály” Tusnádon szeptember 1-én tartott szakülésében a közegészségügyi törvényről tartott előadást. A közegészségügy országos szervezését bírálta, „állíttassék vissza azon igazgatási mód, mely 1848 előtt, sőt még az azutáni legszorosabb időkben is megvolt, mely szerint az országos egészségügyet egyetlen, élén szakértő osztályfőnökkel, sőt szakértő osztálytanácsosokkal bíró, a belügyminiszternek alárendelt egészségügyi osztály kezelje.”⁵⁴

Jelentős volt Knöpfler Vilmos politikai-közéleti tevékenysége is. Szabadelvű (jobboldali) programmal három választáson, – 1875-ben, 1878-ban és 1881-ben – országgyűlési képviselővé választották városának II. választási kerületében. Az 1875-évi országgyűlési választás nagy küzdelmet robbantott ki a Maros parti városban. Orbán Balázs is fellépett, hogy tekintélyével erősítse az ellenzéki Függetlenségi Párt esélyeit.⁵⁵ Knöpfler Vilmost vitathatatlan tekintélye győzelemre segítette. Mellette Borosnyai Pál, a város korábbi szabadelvű polgármestere nyert mandátumot.

Országgyűlési tevékenysége elsősorban orvosi ügyekhez kapcsolódott. Szakemberként is részt vett a közegészségügyi törvény vitájában. A törvénytervezet kezdeményezőiről mondta: „Csak 1864-ben kezdődött Magyarország orvosai között újból a mozgalom egy közegészségügy rendezésére nézve és első vonalai egy törvényjavaslatnak, a m.-vásárhelyi és pozsonyi magyar orvosok és természetvizsgálók gyűlésén meg is állapították, melyek időnként addig fejlesztettek és javítottak, míg végtére, [...] előttünk fekszik.”⁵⁶ A „kötelező himlőoltási kényszer” fenntartását szorgalmazta. „Alig van jogunk országos törvény által valamit lerontani ott, a hol éppen a gyermekek, a legkisebb korúak életben tartása a legrosszabb statisztikai adatokat mutatja fel, és ahol szinte a megszületett gyermekeknek így is meghal: még hátra lévő negyedét is kitenne annak a veszélynek, hogy a himlőjárvány által decimáltassék, nem lehet. [...] Én tehát kérem a t. házat, méltóztassék a kötelező himlőoltási kényszert. [...] elfogadni.”⁵⁷

A kolozsvári vegytani intézet felszerelésének vitájában az intézet és az egyetem együttes fejlesztését javasolta. „Én mint erdélyrészi ember és szakember, [...] megnyugszom abban, amit a miniszter úr mondott, ha megígéri, hogy nemcsak a vegytani intézetre nézve, hanem

---

⁵⁴ *A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1875. Augusztus 27-től szeptember 5-ig Előpatakon Tartott XVIII. Nagygyűlésének Történeti Vázlata és Munkálatai.* Budapest, 1876, 43.

⁵⁵ *Magyar Polgár.* 1875. április 7.

⁵⁶ 97. országos ülés, 1876. február 23.

⁵⁷ 98. országos ülés, 1876. február 24.

általában az egész egyetem hiányainak orvoslására nézve fog egyrendszeres javaslatot előterjeszteni.⁵⁸ Minden alkalommal az egyetemek fejlesztése mellett érvelt.

A „keleti vasút” vitájában felhívta a figyelmet a építésekor elburjázott korrupcióra: „a corruptió csirái belopóztak és megfogamzottak” Erdélyben is. A „régii megállapodott viszonyok teljes felforgatásával a legobscurusabb emberek is, ha elég tág lelkiismeretök és vakmerő merészségök van, könnyen és hamar milliókat szerezhessenek.”⁵⁹

A műemlékek megmentésének ügye sem volt közömbös számára. A vajdahunyadi vár restaurálásának vitája alkalmat adott, hogy elmondja: „Hunyad várára csakugyan sokkal többet áldozhatunk, mert itt egy még lakhatóvá tehető, sőt a legszebb stylusban helyreállítható várról van szó, Németországban még nem ily nagyságú, nem ily tekintélyű várak is fenntartatnak és felépíttetnek millió költséggel. [...] s melyek ezeket hoznak be az által, hogy a világ és az európai civilizált államok turistái azokat látogatják, hanem a külföld adakozással is hozzájárul az ilyen várak helyreállításához.”⁶⁰ Szorgalmazta egy „várnagyi állomás”, egy vár őri állás rendszeresítését, mert csak így lehet a várat megőrizni a széthordástól. Előrelátóan nemcsak a műemlék restaurálása, hanem további sorsa is érdekelte.

Több, jelentős tudományos társaság választotta tagjául. 1849. május 4-én a nagyszebeni szász Természetráji Társaság igazolta tagságát. A kincstári bányák és erdők nagyági vezetősége 1853. augusztus 22-én szabadságot engedélyezett, hogy elfogadhassa a Sachsen-Altenburg német fejedelemség Természetráji Társaságának levelezői tagságát. 1854. április 10-én a Királyi Magyar Természettudományi Társulat, 1854. június 1-én a Magyarhoni Földrajzi Társulat igazolta tagságát.

1857. április 7-én Altenburgból a Természetráji Társaság igazolta, hogy tagjai közé fogadta. 1857. június 2-án a bécsi Zoológiai és Botanikai Társaság igazolta tagságát. 1863. november 23-án igazolták a pesti Királyi Orvos Egyesület levelező tagságát. 1864. augusztus 17-én a cs. és k. Állami Geológiai Intézet igazolta levelező tagságát.

Ugyanakkor a városban is sokrétű közéleti munkát végzett. Többek között a városi Takarékpénztár igazgatója volt. Nagy szerepe volt a polgári iskola, az önkéntes tűzoltóegylet, az iparos egylet betegsegélyező pénztára alapításában. Tagja volt a Kemény Zsigmond irodalmi társaságnak. 1872. március 9-én a városi tanács tiszteletbeli főorvosi címet adományozott számára, ugyanezt a címet kapta a szék hatóságaitól is.

---

⁵⁸ 91. országos ülés, 1879. március 20.

⁵⁹ 188. országos gyűlés, 1876. december 12.

⁶⁰ 57. országos ülés, 1882. február 16.

Telket adományozott a városnak, melyen a róla elnevezett utcát nyitották meg. „Erdély szerte, - Marosvásárhelyt kivéve, - már alig ismerik. A vásárhelyi járókelő, aki a nevét viselő utcán naponta áthalad, ha tud valamit Knöpfler Vilmosról, rendszerint annyit, hogy ő korszerűsítette és bővítette ki a mai Lenin utcai 'régikórházat'. Pedig Knöpfler a múlt század [XIX. század] második felében egyik élharcosa volt az akkor még erősen mezőváros jellegű Marosvásárhely polgárosodásának. [...] Munkásságának jelentősége azonban a helyi érdeken messze túlmutat: kora egyik legképzettebb orvosa és természettudósa volt, kutató, ismeretterjesztő, a darwinizmus egyik korai híve, több rangos hazai és külföldi tudományos testület tagja.”⁶¹ – írta 1982-ben Spielmann József orvostörténész. Napjainkra változott a helyzet. Az utcát 1995-ben átkeresztelték str. Brăila névre.

Halálát az országgyűlésben 1882. október 5-én jelentették be: „Továbbá elhunyt dr. Knöpfler Vilmos, Marosvásárhely szab. kir. város II. választó-kerületének országgyűlési képviselője, aki különösen szakképzettsége tekintetében nagy hézagot hagyott hátra e házban.”⁶²

In *Teremtő életek: Marosvásárhelyi személyiségek. Tanulmányok.* Szerk. Pál-Antal Sándor, Sim

---

⁶¹ Spielmann József: *i. m.* 877.

⁶² 122. országos ülés, 1882. október 5.